

DİNSEL RASYONALİZMDEKİ İKTİSAT AHLAKININ ÇALIŞMA HAYATINA ETKİLERİ

Dr. Kürşat Haldun AKALIN

Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi
Osmaniye MYO İktisadi ve İdari Programlar

khakalin@cu.edu.tr

ÖZET

Puritan'ın disiplinli karakteri ile maddi başarıları arasında doğrudan bir nedensellik ilişkisi vardır. Puritan'ın, kendisini diğerlerinden farklı kılan kişisel karakterinin sertliği, ekonomik kazancı aramanın ve ele geçirmenin koşullarına uyum sağlattırılmıştır. Bu türden bir karakter yapısı, Puritan'a göre daha az kararlı olan ve Puritan'ın kendisi üzerinde insafsızca kurduğu özdeneimden yoksun kalan, sade ve mütevazı bir yaşama tarzına uyum sağlayamayan diğer rakipleri üzerinde, daha başlangıçta çok büyük bir üstünlük kurmalarını olanaklı kılmıştı. Puritanların ideal ahlaksal karakteri, son derece faal ve verimli geçen hayatlarının doğasına uygun olarak, kişisel arzulara teslim olmuşluk yerine, ciddi niyet sahibi, davranışlarında katılık ve insafsızlık, aşırı tutumluluk içeriğinde oluşmuştur. Bundan dolayı zenginliklerin dünya sevgisine neden olarak kişileri ayartmaması ve kolay para kazanarak dünya zevklerine kapılmaması gerektiğine inanmışlardır. Bu nedenle, zenginlikler, Puritanları, zor işlere yönelmede, çok insafsız derecede dakik ve çalışkan olmalarında isteksiz kalmamıştır.

Anahtar Kelimeler: İşçi Sınıfı, Metodizm, İş Verimliliği ve Disiplini.

THE INFLUENCES OF THE ECONOMIC ETHIC IN THE RELIGIOUS RATIONALISM ON THE WORKING LIFE

ABSTRACT

There was a direct causal relation between the puritan discipline of character and material success. The puritan's characteristic personal austerity was fit to conditions of search and earn for economic gain. This kind of character was admirably suited to engage in economic pursuits with an initial advantage over other rival men less persistent, less rigorously self controlled and unwilling to be content with a simple and plain standart of life. The ideal of moral character of Puritans is in its very nature a life of strenuous endeavour, serious purpose, austerity in manners and frugality instead of self-indulgence. Sothey believed that riches must not diverts men to the love of the world, desire of pleasure of ease of getting money. For this reason riches must not make puritans unwilling to do hard things, to work very rigorously.

Keywords: Working Class, Metodism, Work Efficiency and Discipline.

1. GİRİŞ

Avrupa'da reform, Roma Papalığının, parayla satılan bağışlanma belgelerine yapılan bir itirazla başlamış ve sahip olduğu parasal servetini bankerlere emanet ederek sağladığı aylık faiz tahsiline (annuity) karşı beslenen öfkeyle halk ayaklanmalarına neden olmuş olsa da; giderek tartışma, katolik kilise dışında kurtuluşu tanımayan Roma Papalığının ibadeti düzenleme otoritesinin geçerliliğine yönelmiştir. Böylece Lutherist kiliseler, aşai rabhani ayinini ve buna bağlı olarak düzenlenen çeşitli ilahla karşılaşma ayinlerini reddederek, her ulusun kendi dilindeki Kutsal Kitapla ibadet edebileceği düşüncesini benimseyerek; ibadeti kilisenin duvarlarıyla sınırlamaya devam etmiş olsalar dahi, ibadette özgürleşme ve bireyselleşme sürecini başlatmışlardır.

Özellikle, Kutsal Kitabın Almancaya ve diğer Avrupa dillerine çevrilmesiyle birlikte, sadece reform hareketi irili ufaklı bütün Avrupa ülkelerine geçmekle kalmamış, belki de bundan daha önemlisi, inanan bir kişinin papazın aracılık işlevine hiç gereksinim duymaksızın, tek başına bireysel olarak Tanrı'ya yönelmesi düşüncesini de insanların zihinlerinde uyandırmıştır. Günahını rahibe itiraf eden ve affını dileyen Orta Çağın dinden koparılmış insan karakteri giderek yok olmuş, kendini sorgulayan ve doğrudan Tanrı'ya yönelme arzusunu taşıyan bir insan eğilimi ortaya çıkmıştır. Artık, Kutsal Metni okuyarak veya çevresindeki insanlara iyilik yaparak da olsa, kişinin, kendi inanç ve davranışıyla, fakat gönlünün istediği tarzda ibadet etmeye yönelmesiyle, ibadet kilise duvarlarının dışına çıkmıştır.

Din adamı olan veya olmayan ayrımını sona erdiren, zamanı ve tarzı papazlarca önceden belirlenmiş kurumsal ibadeti yıkan ibadette özgürleşme ve bireyselleşme sürecinin bu aşamasında; kilise karşıtları olarak nitelendirilen Puritanizm ve bunun sanayi devrimi sırasında çalışanlar arasında rağbet bulan kolu olarak metodizm, mesleki faaliyeti yegane Tanrı yolu haline getirmiş, bireysel başarıyı ve kazancı kurtuluşa ermenin kanıtları olarak görmüştür. İşyerini Tanrıya yönelinen bir tapınağa çeviren, dürüstlüğü ve iyi ahlaklılığı işyerinde yaşayarak Tanrıya teslim olma duygusunu yaşayan, işi sırasında karşılaştığı herkese hizmet etmeyi Tanrıya ibadet olarak algılayan metodistler; tıpkı bir orta çağ keşişi gibi asketik (çilekeş) hayatı günlük iş yaşamlarına uyarlamışlar, ne kadar servet sahibi olurlarsa olsunlar fakirmiş gibi sade yaşamdan ve tutumluluktan asla vazgeçmemişlerdir.

İşsizliğin büyük boyutlara ulaştığı toplumsal gerginlik ortamında dahi, papazlar gibi çalışmadan yemek yenilmesine şiddetle karşı çıkmış oldukları için dilencilığe karşı olumsuz bir tavır sergileyen metodistler; Tanrıya yönelişi iş etkinliğinde buldukları için, işsizede iş bulmayı insanı kötülükten kopararak dürüst ve iyi ahlaklı bir hayata kavuşturmak olarak algılamışlardır. Pek çok metodist, bu yorumdan daha da ileri gitmiş, işsizede iş verilmesini onu Tanrıya kavuşturma olarak görerek, zenginin fakire iş olanağı yaratmasını bir iman borcu haline getirmiştir. Zenginin lüks tüketimine ve ihtiyacı dışındaki kazancını ekonomik etkinliği dışında tutmasına şiddetle karşı çıkan metodistler; işçiyi verimsiz kılan ve çalışmadan para kazanmaya yönlendiren içki ve kumara karşı etkili yasaklamaların getirilmesinde rol oynamışlardır. Katolik

kiliselerinde hâlâ şarap ve ekmek ayini yapılırken, metodistler içkiyi verimsizlik etmeni olarak görmüşlerdir. Fakire iş bulunması, mahkûmların hâpiste dahi çalıştırılması, içki yasağı; kilise karşıtlarının toplumsal politikalarının özünü oluşturmuştur.

Metodizmin işçi veya işveren olsun çalışma hayatına etkilerini irdeleyen, inceleme sahasını sanayi devrimi ve sonrasıyla sınırlayan makalemizde; Batıyı dinde rasyonalizme götüren süreç, sadece mezhepler kapsamında, ele alınmıştır. Çalışan insanın verimli ve yararlı olmasını sağlayan Avrupa insanının, bireysel güdülerini bakımından, en azından sanayi devrimi sonrasında dahi, nasıl bir inanç değişimine uğradığının, inançları ve dinsel beklentileri ile günlük iş hayatı arasında nasıl bir denge kurduğunun, bu zaman dilimini araştıran akademisyenler tarafından yapılmış araştırmaların aktarılması, makale yazarının öne sürdüğü görüşün tanıtılması bakımından çok anlamlı olmuştur. Öne sürülen görüş, kısaca şöylece özetlenebilir. Bir taraftan, insana hizmet, dürüstlük, iyi ahlaklılık, çalışkanlık, tutumluluk ve sade yaşam içeriğiyle inancı kişi davranışlarına hakim kılan, diğer taraftan ise, kurumsal ve şekilci ibadeti zorunlu kılan vahyin esaretinden inancı özgür kılan dinde rasyonelleşme olmaksızın; insanların verimli ve başarılı, eğitimin yaratıcı ve bilimsel, ülkelerin ileri ve gelişmiş olmalarının mümkün olamayacağıdır.

Makalemizin ikinci alt başlığı olan ‘Batıdaki dinsel rasyonelleşmenin tarihsel süreci’ kısmında, dinde rasyonelleşmenin ne anlama geldiğine açıklık getirmek maksadıyla; kalvinizmden başlayan ve kilise karşıtları namıyla uç noktalarda da yer alarak kalvinizmin uzantılarını oluşturan püritanizm, metodizm, quakerizm, pietizm gibi kalvinist mezhepler kavramsal olarak incelenmiştir. Çalışmayı ibadet haline getiren bu kalvinist mezhepler, her ne kadar fakire özgü mütevazı yaşam ilkesiyle sermaye sahibi nüfuzlu zenginlere kanaatkârlığı aşılamış olsalar dahi, esasta kapitalist işverenlerin maneviyatlarına hitap etmiş olduklarından, zengin zümrelerin benimsedikleri din olarak tanınmışlardır. Sözü edilen bu kalvinist mezhepler arasında özellikle Metodizm, sanayi devrimini kapsayan bir asırlık dönem boyunca etkili olduğu için, makalemiz bu kalvinist mezhep üzerinde odaklaşmıştır.

Makalemizde esas incelemek istediğimiz konu, çalışma hayatı ve çalışan kesim olduğu için, makalemizin ‘işçilerin verimli ve yararlı kılınması’ ismini taşıyan üçüncü kısmında; sanayi devrimiyle başlayan ve yaklaşık bir asır süren zaman diliminde, mavi veya beyaz yakalı çalışanlar zümresinin özellikle metodizm (wesleyanizm) mezhebinden ne derecede etkilenmiş olduğu açığa çıkartılmak istenmiştir. İşyerini tapınak haline getiren ve vahiyle biçimlenmiş kurumsal ibadeti reddeden wesleyanistlerin, kapitaliste uyarlanan günlük hayatın katı bir iş disiplini altında planlanması ve ödün vermez bir iş ahlakıyla yaşanması ilkelerinin, bu zihniyetle çalıştırdıkları işgörenler üzerindeki etkileri, makalemizin ‘iş disiplini ve düzenli hayat ideali’ ismini taşıyan dördüncü kısmında incelenmiştir. Çilekeş hayat üslubuyla ve başarı azmiyle inananlarına verimli ve yararlı olmalarının takva yolunu öğreten metodizmin bu içeriğinin, işverenlerce işçilere aşılandığı iş ve meslek anlayışı, makalemizin ‘iş başarısının önem kazanması’ ismini taşıyan beşinci kısmında incelenmiştir.

Sonuçta, yüksek kazançları ve yoğun sermaye birikimiyle kapitalistleri manen tatmin etmek işleviyle tanınan metodizm; işe güdülenen ve işinden hoşnutluk duymak isteyen işgörenlerin dini haline pek gelememişse de; işçilerin çalışma hayatına sıkı bir düzen, sarsılmaz bir iş disiplini ve katı bir iş ahlakı getirmiştir.

2. BATIDAKİ DİNSEL RASYONELLEŞMENİN TARİHSEL GELİŞİMİ

Tanrının kendisine yetki verdiği inanarak, faaliyette bulunduğu nispette dualarındaki niyazlarına nail olacağını birbirlerine telkin eden kalvinistler; dua ederken azizlerin ruhundan şefaahat dilemediği gibi, onlara iltimas da etmez. Ancak, doğrudan kendisi, sadece elindeki İncil ile Tanrıya yönelerek seçilmiş olan azizlerden olmayı dilerken dahi, yardımını anmadığı azizlere gıpta içinde hürmet etmeyi de hiç ihmal etmez. Bu nedenle, Tanrıya yönelmede azizlerin ruhundan yararlanmayı bile ret eden kalvinistler, katı kadercilik anlayışlarında, Tanrının bir kulu seçmiş ya da lanetlemiş olmasında insana hiç bir irade gücü tanımamalarına rağmen, inancın da Tanrının seçmesinde tek başına kesinlikle rol oynamadığını savunmuşlardır. Böylece, kişinin dünyevi servet edindiği ve bunu tekrar ekonomik faaliyetlerde kullanarak Tanrının şanını yaymaya mazhar kıldıklarına, Tanrı krallığının kurulmasında dünyevi çabasıyla faal olduğu nispette seçilmeye aday olduklarına inanmışlardır.

“J.Calvin’in Tanrıyı artık İncil’in şefkatli babası değildir. Erişilmesi imkansız bir mesafenin ötelinde, hikmetine akıl sır ermez olan, kula yalnız ve yalnız azamet ve şanını anma ve yüceltmeyi emreden hakim, mütehakkim tanrıdır. Bu yüce buyruk kul tarafından Tanrının tembel, cazibeli müşahedesi yerine, hücre içinde olsun dışında olsun günün her dakikasına hakkını veren bir düzen ve intizam içinde çalışmak ve yaratmakla yerine getirebilirdi. İnsan, Tanrının pasif bir seyirci ve müşahedecisi değil, yeryüzünde onun irade ve buyruğunun faal, aktif bir aletidir ve o haliyle dünyanın dışında değil, içinde ve ortasındadır. Dünya haz tarafıyla burada da en aşağı diğerlerindeki kadar kirli; fakat yine de Tanrı tarafından yaratılmış olmakla kul tarafından da aynı espri içinde işlenmek, şekil verilmek üzere insan eli ve iradesi önüne serili bir madde yığını!

Kalvinist, Tanrıya içe dönük bir murakabe yoluyla ulaşılabildiğini onun varlığında eritme peşinde değildir. Bir bakıma, hikmetine akıl sır ermez olan takdirin ruh ve manasına inmeyi kendi boyunu aşan bir iddia sayıp, sadece çağrıldığına inandığı işte (meslekte) Tanrı buyruğunu icra etmekten öte kutsal misyon tanımayan bir iş ve aksiyon adamı ile karşı karşıyayız Tersine ile yüzleştirerek söylemek gerekirse; her yerde ve her şeyde ilahî takdirin manasını aramaktan ve belki o anlamı içinde varlığını eritip Hak’la bir olmaktan ötede bir gaye tanımayan doğulu münzevinin tam tersi bir insan. Kalvinist bir anlamda su katılmamış kadercidir. İlahî takdirin kulluk yolunda kendine hangi sıfatı layık gördüğünü önceden sezinlemeye ve değiştirmeye gücü yetmeyeceğine inanmış bir kaderci!

Gücünün yettiği tek şey şu: Kendi hareket ve davranışından giderek takdirin ne yolda tecelli etmiş olabileceğini sezinlemek, tecellinin o yoldan idrakine varmak! Ömür boyu hayırlı bir kul mu, yoksa iflah olmaz bir günahkâr mı kalacak? Orası Tanrının bileceği bir iş! Ama en azından, fiil ve hareketlerine Tanrının emrettiği biçimi vermekle

ve verdiği sürece ilahi takdirin her halde kendine ta baştan seçilmiş kul olmaktan başka bir sıfatı layık görmemiş olacağını rahatlıkla düşünebilir.

Emredilen yaşama tarzı ise, dalgın bir inziva halinde içe kapanmakla veya feodal savruk bir yaşama düzeyinde döküm saçım günü gün etmek değil; hayır tam tersine, çağrıldığı görevde (meslekte) gösterişsiz, fakat her dakikaya hakkını veren disiplinli bir çalışma ile Tanrının şanını yüceltmekten ibarettir. Ancak, savurma ve tüketme yanı sıra tarafa, servetin bizzat kendisi metodik çalışma ve iş görmenin ve de nefsinin ölçsüz bir haz ve hırs taşkınlığından uzak tutmanın eseri olduğuna göre, Tanrı katında seçkin ve sevgili kul olmanın elle tutulur işareti sayılır” (Ülgener, 1981:41-43).

Sadece kendisi için dua ederek, yalnızca kendi benliğinin ifade bulan dünyevi faaliyetlerdeki bu kalvinist münzevi yorum sonucunda; bireyin hayat tarzı, aynı çilekeş eza tavrıyla ve bir cimriyi kışkandıracak ölçüdeki tutumluluğuyla ortaya çıkmaktadır. Kazanacağı her daha fazla parayla veya mesleki yaşamında kat edeceği her başarısıyla, kendisini Tanrıya daha yakın hissedenden kalvinistin; seçilmiş olmanın sağladığı iç huzuruyla, çalışma yöntemi daha da katılaşmış, müsamaha kabul etmez bir dakiklik kazanmıştır. Böylece, akılcı bir seçimle risk ortamında kazancı en yükseğe çıkarma anlamındaki rasyonalizmi bütün faaliyetlerine uyarlayan kalvinist; mesleki etkinliği yegâne Tanrı yolu haline getirmiş olmasıyla, planladığı ekonomik hedeflere metodik bir tarzda fakat sonsuz bir kar hırsıyla ulaşmak istemiştir.

Başlangıçta, 1534 yılında Roma’dan ayrılan İngiltere kilisesindeki katoliklikten kalma uygulamalara son vermek gayesiyle 16. yüzyılın sonlarında ortaya çıkmış dinsel reform hareketi olarak püritenizm; yaşama tarzının bütünüyle ahlaki esaslar üzerine kurulması, kişinin kilise ayinleriyle değil de ancak iman yoluyla arınması, Kutsal Kitap aracılığıyla bütün inananların Tanrı’ya şahsen yönelmesi gibi görüşmelere dayanmaktadır. Özellikle aşai rabbani ayinindeki gizem ile ilahla (İsa) karşılaşıldığı ve kilisedeki ayine katılanlara sonsuz yaşamın bahşedildiği inancını reddettikleri, kurtuluşu kilise otoritesi dışında aradıkları için; kendilerine kilise karşıtları (nonconformist) denilmiştir. Fakire özgü mütevazı yaşama tarzının kanaatkârlığını benimseyerek lüks tüketime ve gösteriş için yapılan harcamalara şiddetle karşı çıkmış; zamanı para olarak değerlendirdikleri için İngiltere’de tiyatroları kapattırılmış, spor müsabakalarına son vermiştir. Ahlaki erdemler ve mütevazı yaşama tarzı temeli üzerine kurulan puritanın bireysel sofuluğu, yaklaşık bir asır süren kiliseden dışlanma ve sonradan da atılma tepkilerine yol açmıştır.

Puritan müritler, bir taraftan, toplumsal düzene ve yasalara bağlılığı dinsel bir görev haline getirerek, eylemlerine hakim olan ve giderek ussallaşan kurumsal yapının da tesiriyle davranışlarında rasyonelleşmeyi gerçekleştirirken; diğer taraftan da, ekonomik başarıyı ve bunun somut kanıtı haline getirdikleri kazanç miktarını, Tanrı katındaki seçilmişliğin veya kurtarılmışlığın delili olarak kabul etmekle, ussal ekonomik faaliyet ile yaşama tarzı arasında tam bir uyum sağlamışlardır.

Kilise karşıtı gruplar içinde özellikle, 1650 yıllarında İngiltere’de kiliseden ayrılan George Fox (1624-1691) tarafından kurulan ve ‘gerçeğin dostları’ olarak anılan Quaker mezhebi dikkat çekici bir gelişme göstermiştir. G.Fox’un, kendisini yargılayan

hakime ‘adil ol ve Tanrı huzurunda titre’ dediği için, kısa zamanda kilise taraftarlarınca alaya alınmış ve ‘titreyenler’ anlamına gelen Quakers lakabı takılmıştır. Kilise otoritesini reddeden Quakerler, kurtuluşa kilisenin değil de doğrudan kutsal ruhun eriştireceğine inanmışlardır. İçsel aydınlanmayı esas aldıklarından, Tanrı’ya bireysel olarak yönelmeyi geliştiren Quakerlere göre; kutsal ruh her insanın kalbinde bulunarak dürüstlüğü ve iyiliği telkin etmektedir. Sade giyimleri, tutumlu halleri, dürüstlük ve iyi ahlaklılık gibi Tanrı iradesini insanlar arasında yaşamak istemeleri; cemaat içinde kendilerini ‘ışığın çocukları’ namıyla tanıtacak kadar ileri gitmiştir. İngiltere’den neredeyse bütün Avrupa’ya yayılan Quakerizm, W. Penn (1644-1718) tarafından Amerika’ya taşınmış, köleliğe karşı ciddi mücadeleler vermiştir.

İngiltere kilisesini (Anglikanizmi) geliştirmek maksadıyla kurulmuş ‘kutsal kulüp’ taraftarı olan John Wesley (1703-1791), Hıristiyanlığa uygun yaşama tarzını kesin kurallara dayandırarak bir yöntemi öne sürmesiyle, kilise müdavimleri tarafından alay etmek maksadıyla ‘metodist’ denilmiştir. İman yoluyla aklanma, bireysel olarak Tanrı’ya yönelme, Tanrı iradesini gerçek hayatta hakim kılarak kurtuluşa erişme gibi kilise karşıtlarının fikirlerinden derin bir şekilde etkilenen ve bu düşünceleri hiç ilahiyat eğitimi almamış gezgin vaizler yoluyla halka duyuran metodistler; her geçen gün kendilerini kilise dışında bulmuş, işi takva yoluna ve işyerini de tapınağa dönüştürmüş olmasıyla kilise ayinlerine katılmayan sermaye sahibi işveren zümresi üzerinde derinden tesir etmiştir.

Metodizmle kurtuluşa eriştiren o tapınak, işyeri olmuş; ekonomik uğraşısında karşılaştığı zorluklar ve eziyetler, manastırlarda ekmek ve suyla çekilen çilelerin yerini almıştır. Metodist için önemli olan, insanlardan koparak ve dünyevi gailelerden kurtularak manastırlarda çekilen çilenin dozajını arttırmak değildir; insanların arasına katılmak, Tanrı iradesini işinde yerine getirmek, mesleki etkinliği Tanrı yolu haline getirmektir. Çalışma hayatı, metodistin, Tanrıyla yüzleştiği kurtuluşunun işaretlerini aradığı, Tanrı’nın istek ile iradesini yerine getirme görevini üstlendiği, tek saha ve tek araç haline gelmiştir.

3. İŞÇİLERİN VERİMLİ VE YARARLI KILINMASI

J.Wesley’in düşüncelerini benimseyerek metodist tarikatına katılan grupların kimliği üzerinde ayrıntılı bir araştırma yapıldığında, bu insanların neredeyse tamamının sanayi gelişmesi içinde faal bir rol oynadığı, derhal dikkatleri çekmektedir. İngiltere’nin güneyindeki tarımsal bölgelere Wesley’in taraftarlarının hiç ziyaret etmediği, dağınık köy nüfusu arasına pek katılmadığı, çalışmalarıyla asla ilgilenmediği, anımsanmalıdır (Jeremy, 1988:41). Vaizlerin esas olarak ilgilendiği kimseler; madenciler, demir-çelik imalatı işçileri, iplik-dokuma işçileri, deneyimli ve yetenekli esnaflar, kentin gündelik işçileridir.

Ekonomik fırsatların bol olduğu yerlere göç eden işçilerin geçim gayesiyle sıkı çalışmalara girişmeleri, metodizmin toplumsal malzemesi haline gelmiştir (Jeremy, 1988:45). Eski toplumun değişiklik göstermeyen yükümlülüklerini sırtından atmış, kurumsallaşmış dinin yüklediği ibadet görevlerini büyük ölçüde terk etmiş ve dinsel kısıtlamalarından kendisini serbest kılmış bu insanlar; kendi yaşama tarzlarına da

uyumlu gelen metodizmin yeni öğretisi için, uygun bir dönemi ve kişiliği oluşturmaktaydılar (Piette, 1937:344). Sonuç olarak, imalat işiyle uğraşmakta olan geniş kitleler, metodist öğretilerin gönüllü ve güçlü neferleri haline geldiler, metodist imanı sevgiyle bağırarak basarak azimle güçlü kıldılar.

Gerçekten de, metodizmle, yeniden oluşan dinsel canlanışın güçleri ile asrın ekonomik gelişmeleri arasında çok sıkı bir bağ oluşmaya başlamıştır. Endüstriyel başarının ve bolluk ümidini besleyen verimlilik hedefinin dinsel imanla kutsanması, metodist toplulukların en önemli işlevleri arasında yer almıştır. Çağdaş bir metodistin gözlemlerine dayanarak konuşacak olunursa, ticaretin en aza düştüğü, sanayi gelişiminin durma noktasına geldiği bir bölgede; çalışmayı Tanrı görevi haline getiren, dürüstlüğü ve sevgiyi iş dünyasına hakim kılan bir dinin benimsenmesi, hiç de olanaksız olmamıştır (Piette, 1937:345).

Kalvinizmden kaynaklanan bu yeni mezhepler sayesinde oluşan dinsel topluluklara katılan insanlar içinde, sanayi teşebbüsü üzerinde etkisi olan sermaye sahibi kişilerin; ulaştıkları parasal serveti Tanrısal seçilmişliğin işaretleri haline getirerek gayretlerine bir iman katılmış, dünyevi işlerinde Tanrı'yı hoşnut kılmalarının yolu açıklanarak iç dünyaları ile kazanç maksatlı uğraşları arasında bir uyum sağlanmış, dürüstlük ve iyi ahlaklılıkla özetlenen Tanrı iradesinin iş yerinde uygulanması öğütlenerek de güçlü bir iş ahlakını benimsemeleri sağlanmıştır. Kazanca ve başarıya ulaştıran her fırsatın değerlendirilmesi telkin edilerek, metodizm sayesinde, ekonomik etkinlik ile Tanrı inancı sürekli birbirini pekiştirmiş, parasal kazanç hedefi ile ruhani kurtuluş emeli sürekli birbirini güdülemiştir. Başarıyı ve kazancı güdüleyen, iş ahlakını ve disiplinli hayatı özendiren metodizmin bu ruhsal güdüsünün; dünyevi hayat ile Tanrı'ya ibadeti bir bütün kıldığı, birinden diğerine aktarılan iman gücü şeklinde çalışan insanlara çok önemli bir etkide bulunduğu gayet açıktır (Jeremy, 1988:50).

Artık bu dünya yadsınmadığı, bu dünyadan kopulup tek başına çekilen çilelere hiç rağbet edilmediği, dünyevi uğraşının bir disiplin ve düzen içinde sürekli kılındığı mesleki etkinlik Tanrı yolu haline getirildiği için; kişinin işinde kendisini Tanrıya adanması, Tanrının iradesini gerçek yaşamdaki mesleki faaliyetinde uygulaması, Tanrının insanlardan beklediği sevgiyi ve dürüstlüğü işinde karşılaştığı ve hiç tanımadığı bütün insanlara aksettirmesi esas alınıyordu. Böylece de, metodizmle, mesleki gayret kurumsal ibadetin yerine geçiyor, başarıya ya da kazanca ulaşmak Tanrıya karşı üstlenilmiş en önemli görev haline geliyordu (Jeremy, 1988:53). Başarı ve kazancı, ruhani kurtuluşun işareti haline getiren, bireysel seçilmişliğin kanıtı olarak gören metodizmin; yeniden canlandırılan bu dinsel duyguların tesiri içinde, taraftarlarının büyük bir kısmının kilise ayinlerini yararsız bulan iş çevrelerinden gelmiş olması, hiç de tesadüf değildi.

Günümüze kadar gelen toplumsal sınıf listeleri şöyle bir irdelendiğinde, çalışan insan kitlesinin, metodistlerin en geniş taraftarlarını oluşturmuş olduğu derhal fark edilir. Araştırmacılar tarafından, Wesleyan ekonomik disiplin anlayışı çalışan insanların kurallı davranışlarına örnek gösterilmektedir, metodist işgörenlerin çalışma karakteri adeta tipeleştirilerek eşsiz birer örnek olarak seçilmekte, tam bir dürüstlük ve düzenlilik içindeki çalışkanlıkları dinsel erdemlerin temeli haline getirilmektedir (Anderson,

1947; 24). Düzenli ve disiplinli sıkı çalışma ilkesi, dürüstlük içinde sevgiyle kurulan iş ilişkisi; metodizmin çalışan insanlar üzerinde kurduğu esas etkinin davranışsal özünü oluşturmaktadır.

Uygulamayla geliştirilen metodist yaşama tarzının ahlaki sonuçları, her günkü iş uğraşlarının Tanrı gözünde makbul sayılmasının sunduğu iç ferahlığını sağladığı ölçüde; çalışan insanlar tarafından en fazla arzu edilebilir hale geldiği gibi, sanayinin zorunlu kıldığı hiç durmadan disiplinli çalışma karakterini besleyen dinsel bir güdüyü de yerleştirmiştir (Anderson, 1947:25). On sekizinci asrın işçi sınıfını oluşturan insanların büyük bir kısmı, işsizlik yüzünden, fakirlikte ve düşkünlükte birbirleriyle aynı seviyeye gelmişler; liberal devletin sosyal sigortalar vb., gibi bazı kurumları oluşturmaması yüzünden, kendi geleceğinden bezmiş kimseler olarak toplumdaki güvenlerini yitirmişler, toplumsal gönencele ilgili ümit ve beklentilerini tamamıyla kaybetmişlerdi (Piette, 1937:362).

Uygulanılan liberal devlet anlayışının sosyal sorunlara karşı aldırmaçlığı nedeniyle, işgücünü oluşturan insanların, işsizlikle birlikte ekonomik yoksunluk ve çaresizlik içinde kalmaları; onları doğal davranış halindeki eğilimlerini nezaketten uzak kılmış, görevlerinde efendilik ve özverlilik duygularını tamamıyla yok etmiştir (McConnel, 1939:182). Ümitsizliğin yol açtığı karamsarlık, çaresizliğin neden olduğu ahlak bozukluğu karşısında pek çok hayırseverlik kurumu ne yapacağını şaşırılmış bir haldeydi. Toplum, yokluğun beraberinde getirdiği suç dünyasının ve fuhuş batağının içine sürüklenmiş bir haldeydi (Anderson, 1947:29). Bu gibi toplumsal sorunlar içinde ortaya çıkmış olan Wesleyanizm, toplumu eski sağlıklı haline dönüştürme hareketlerinde, her şeyden önce objektif bir yaklaşımı sergilemiş olması nedeniyle, hangi çözüm önerisini getirmiş olursa olsun, on sekizinci asrın diğer güçlerine nispeten çok daha etkili çare bulma özelliğine kavuşmuştu (Piette, 1937:113).

Toplumun çoğunluğunu oluşturan ve yakın bir gelecekte de tamamını kapsayacak olan bu çalışanlar zümresini, ulusun gücü ve saadetinin temeli olduğunu fark eden Metodistler, çalışan insanlara böylesine objektif bir şekilde yaklaşmış; sanayi devrimi sonrasında özellikle işsizlikten kaynaklanan ve çalışanları himaye eden kurumların olmayışıyla açığa çıkan, toplumsal bozuklukların ve rahatsızlıklarının nedenini içinde yaşanan ekonomik koşullarda aramışlardır (Piette, 1937:117). Oysa başlangıçta metodizme karşı çıkan, ekonomide liberal ve dinde muhafazakâr kanat; o günlerde en alt tabakayı oluşturmuş olmalarına hiç aldırmaçsızın, ulusal başarı ile gönencin en büyük kaynağının çalışan insanlar olduğu gerçeğini öne sürdüğü için, her geçen gün öfkelerini arttırmışlardır (McConnel, 1939:185).

Ancak, toplumda makine kullanımı üzerinde uzmanlık ve beceri kazanmış çalışan kesimlerin, bir ulusun gücünün ve gönencinin en önemli kaynağı haline geldiğinin herkes tarafından da açıkça kabul edilir bir hale gelmesiyle birlikte; çalışan insanlarda sağduyu, akıl gücü ve erdemlerinin oluşturulmasının zorunluluğu, metodistlerin yıllardan beri savunduğu, yeni programın desteklenmesine yol açtı (Jeremy, 1988:65). Metodistlerin çalışmayı bir Tanrı yolu haline getiren ruhunu özümsemiş öğretilerinin toplumda her geçen gün daha fazla benimsenmesi, işe alınan her işsizle bir kişinin daha Tanrı yolunda yürüdüğü inancının kabul görmesini sağladı.

Metodist çalışma inancı, açılan her iş olanağı sayesinde; çalışabilir insanların aylaklığından ve işsizliğinden kaynaklanan serserilik ve hovardalıklara bir son verileceği, azaltılan işsizlik kitlesiyle çaresizlik içinde suçlular dünyasının beslenmesine engel olunacağı, duygusuna kapılmıştır. Metodist iş ahlakıyla, üretim ve yatırım hacmindeki gelişmelere kazanç hedefinin yanında insani bir boyut kazandırılmış, bu gibi ümitsiz kimselerin içine düştükleri kötü koşullardan çekilip kurtarılmasına fırsat verilmesi dinsel bir vecibe halini almıştır (Piette, 1937:120).

Böylece, çalışma ahlakıyla topluluğa olumlu değerleri kazandırarak, insanı suçlu ve ahlakı bozuk bir hale gelmesine neden olabilen toplumsal yapıdaki sorunların çalışmanın yaygınlık kazandırılarak çözüme kavuşturulacağını açıkça öne sürmüş olmasıyla metodizm; devamlı bir iş ve düzenli bir gelirle ifade olunan ekonomik sonuçların, hiç yadsınamaz biçimde insanların fiil ve davranışları üzerinde etkili olduğunu kabul ettirmiştir (Piette, 1937:127). Metodizmin etkisiyle oluşan toplumsal kanaatin içeriğiyle ilgili en iyi fikrin, çalışmanın alışkanlıkları üzerine olduğu, sürekli ve düzenli gelir sağlayan iş imkanı ile toplumsal huzur ve asayiş arasında sıkı bir bağlantının kurulmuş olduğu, şöyle bir bakışta dahi derhal fark edilir.

“İşi ve ailesi olan bir insanın, suç işlemeyeceği iddiası, metodist vaizlerin ortak düşüncesi olmuştur. Her bir şehri, kenti ve köyü gezerek araştırın, insanların ne yaptıklarına şöyle bir bakın, göreceksiniz ki büyük bir çoğunluğu henüz düzenli ve devamlı bir işe sahip değildir. Metodist vaizler, uğradıkları her yerde, çalışmanın erdemi üzerinde etkili sözler söylemişlerdir” (Jeremy, 1988:67).

Metodist vaizler, bir bölgeyi ziyaret ettiklerinde, çalışmanın düzenli ve sürekli kılınması ve daha iyi bir seviyeye çıkartılması konusunda araştırmalarda bulunurlardı (McConnel, 1939:185). Çalışanların zihinsel ve davranışsal eğilimleri üzerinde hayret verici değişiklikleri gözlemlemeye başladılar. Böylece, yeni model tapınma anlayışıyla sürekli şekilde ilgilenen kimseler olarak metodistler, ticaret ve diğer mesleki uğraşılarda içinde daha fazla çalışmanın ve dakik olmanın, dürüstlük içinde ve sevgiyle davranmanın, ailelerini dünden daha iyi bir konuma yükseltmelerini sağlayacağını inançla vurgulamaktaydılar (Schneider, 1982:49).

Bir mesleki etkinlik içinde çalışkanlık, en yüce ekonomik erdem haline gelmiş; sürekli çalışır halde kalarak yeteneklerini ve becerilerini geliştirmesinin sonucunda verimli ve yararlı bir kişi olma emeli, metodist karakterin özünü oluşturmuş; yoğun duygusal deneyimin ahlaki tonu işteki verimlilikle odaklaşarak, dini duygular ve ahlaki yargılar çalışmanın anlamıyla bağlantılı kılınmıştır. Alçak gönüllü metodistin kişisel tanıklığıyla, işinde başarıya ulaşan insanın eğilim ve davranışları örnek alınır olmuştur (Jeremy, 1988:68).

Dinsel beklentiler ve ahlaki erdemler, artık iş hayatı üzerinde odaklaşmış olduğundan; bu dünyadaki mesleki etkinlik başarısı, yalnızca kendisinin ve ailesinin toplumsal konumunu güvence altına almamakta ve yükseltmemekte, bununla birlikte sonsuz yaşamı garanti ederek manen bir güç ve huzuru da sağlamaktadır. Bu dünya ile öbür dünya arasındaki aykırılık yok olmuş, uçurum kapanmış; bu dünyadaki gönenç uhrevi saadetin delili veya işareti haline gelmiştir (Schneider, 1982:43). Verimli çalışma

ve yararlı insan olma eğiliminin en büyük düşmanı olarak, içki düşkünlüğü görüldüğünden; metodistlerin bütün dinsel uyarılarının ve yasal önlemlerin odağında, içki yasağı yer almıştır. İş ya da mesleki faaliyette bulunulan ve ulaşılmak istenilen konumun, kişinin toplumdaki gücünü belirlediği kadar muhtemel tüm geleceğini de tayin edeceği metodistler tarafından dile getirilerek; bütün bu iyi niyet ve amellerin karşısında engel olarak içkinin bulunduğu ısrarla vurgulanmıştır (McConnel, 1939:191).

Çalışmayı Tanrı yolu haline getiren bu metot sayesinde, her gün düne göre daha verimli olmanın ve daha çok işleri başarmanın yolunu aramak zorunda kalacaktır (Selberg, 1977:89). İşte yararlı olmayı sağlayan zamanın ussal kullanımı, lütfun bütün kapılarının önünde açılmasını sağlayacaktır. Aylaklık, işsizlik, tembellik, bomboş geçen bir an, konuşarak öldürülen zaman; insanları dürüst ve yararlı kılmak isteyen metodizmin özülü kesinlikle bir arada bulunamaz, aralarında uzlaşma kurulamaz. Yararlılık ve verimlilik sayesinde coşkulu kılınan bu lütfun kanıtı, metodistin ekonomik erdemlerini merkezi bir öneme kavuşmuştur (Anderson, 1947:163).

Çalışan insanların ahlaki karakterini, böylesine bir imanla yararlılık ve verimlilik gayreti haline dönüştüren metodist yorumlama biçimi; kişinin sürekli bilinçli kalmasını ve ussal davranmasını engelleyen, kendinden geçmesine yol açan içki alışkanlığının bir anda kesilmesiyle etkisini göstermiştir (Schneider, 1982:49). Geniş kitlelerin alışkanlığı haline gelen ve polisiye tedbirleriyle de suç doğurucu sonuçları güç bela önlenmeye çalışılan içki düşkünlüğü, metodist yaşama tarzı içinde bir anda terk edilmiştir (Anderson, 1947:164). Yabancı gözlemciler her yerde açılmış birahaneler çevresinde kümelenen ayyaş kimselerin, içki alışkanlıklarını terk ederek işinde gayretli kişiler haline gelmelerini ve çoğu birahanelerin kapanmasını hayretle karşılamıştır.

Hâlbuki sanayileşmenin yükselme dönemi sırasında, her an işinden olma riskiyle yüz yüze gelmiş çalışan bütün insanlar, bu mekanikleşmenin sonuçlarından yılmış, bizar bir hale gelmiş gerginlik içinde içkiye yönelmişlerdir (Jeremy, 1988:90). Hiç bir şikâyet ve feryat, çalışan insanların bu bezginliği ve gerginliği kadar geniş kapsamlı değildi. İçki düşkünlüğü nedeniyle iş sırasında kendisinden beklenen sorumlulukları üstlenemeyen veya güven vermeyen bir hale düşen işçiler, ümitsizlik kaynağıydı. Toplumun üst gelir gruplarını, yöneticilerini ve sermaye sahibi sanayicileri kendi inançlı müridi haline getiren metodizm, hükümetin içki alışkanlığına karşı çok sert ve şiddetli tedbirleri almasını ve uygulanmasını sağladı. Metodist imana sahip bulunan devlet kadrolarındaki yöneticiler sayesinde, içki içmek yalnızca yasaklanmamış, sarhoş gezdikleri için suçlu görülenler toplumdan derhal uzak tutulmuştur (Schneider, 1982:51).

Ulusal ve ussal bir din olarak puritanlık, ülkedeki dini kurumların ve görevlerin Roma'yla olan bağımlı kırdığı gibi, kilisede düzenlenen Roma usulü ayin ve törenlere de şiddetle karşı çıkmış; daima bilinçli uyanık kalma emeli içinde, dinen kutsanan içki içilmesini, yalnızca ibadetten değil, bütün insan yaşamından çıkarılmasını sağlamıştır (Horton, 1948:102).

“İnsanları içki düşkünlüğünden, pislik ve ağız bozukluğundan kurtaracak olan metodist eğitime karşı çıkmaktan herkes sakınmalıdır. Kilise içinde düzenlenen özel

ayınlar, ilgilerin birleştiği bir yer olarak neredeyse meyhanenin yerini almış bir haldedir. Kişinin yararlılığından kaynaklanan iman coşkusu ve kuvvetli ahlak ilhamı, çalışma günündeki verimliliği üzerinde odaklaşmalıdır. Ailelerin çoğu, akşamleyin çakır keyif olmaya alışkın bir hale getirilmiştir, meyhane önlerinde saçma sapan naralarından dolayı birbirine giren insanlara rastlanılmaktadır. Bu kişiler, ertesi gün dinç bir şekilde işlerine gidememektedir. Bu nedenle içki yasağı, sadece sağlık ve verimliliğin bir ön şartı değildir, toplumsal huzur ve asayişin de yegâne temelidir” (Cohen, 1986:32).

4. İŞ DİSİPLİNİ VE DÜZENLİ HAYAT İDEALİ

Metodistlerin gayretleriyle, çalışma sonrası alınan paraların, meyhane karanlığında harcaması yerine, vaazları dinleyip, aile için harcanması veya işin genişletilmesinde kullanılması gerçekleşmiştir. Metodist çalışma öğretisini benimseyen kimselerdeki bu dikkatlilik ve kusursuzluğu arama emeli, kesin olarak, dinsel güdülerin tesiriyle iş gören üyelerinin zihinlerine ve eğilimlerine doğrudan hakim olmuştur (Schneider, 1982:32). İçkiyi terk ettirici, kişinin her anında bilinçli ve dinamik olmasını zorunlu kılıcı bu türden bir tutumun zorlayıcı gücünü dinden başka hiç bir kaynak oluşturamaz, dinsel canlılığın bir sonucu sayılan bu ekonomik ilerlemeyi dinsel ahlaktan başka hiç bir etmen gerçek kılamazdı (Cohen, 1986:35).

Püritanlığın öngördüğü disiplinli ve düzenli çalışma, işinde dürüst ve dakik olma, taahhütlerini zamanında yerine getirme gibi sanayi devrimi üzerinde doğrudan yaptığı tesirleri arasında; zorunlu kıldığı içki yasağıyla insanı her an bilinçli ve uyanık kılma emeliyle, ideal işgörenin ruh ve akıl sağlığının korunmasına sağladığı katkı, hiç kimse tarafından tartışılmaz (Anderson, 1947:194). Sıkı ve disiplinli çalışma içinde her an bilinçli ve öz denetimli kalma eğilimi, yalnızca metodist nefis terbiyesi dairesinde ahlaki bir görev olarak algılanmamakta; bundan daha çok, böyle bir ahlaki dönüşümü gerçek kılan dinsel deneyimin özünü de oluşturarak; bütün ilgi ve enerjinin çalışma üzerinde odaklaşmasını sağlamakta, içki sersemliğine benzer uyuşukluk ve tembellik halindeki çalışma isteksizliğini işçilerde yok ederek, işgörenleri işe ve verimliliğe güdülemektedir (Schneider, 1982:37).

Bir metodist, *'dünyevi iş benim için ağır bir yük haline gelmişti, iş disiplini ruhuma sıkıntı verir haldeydi; ancak, Wesley bana mesleki uğraşının bir Tanrı yolu olduğu imanını kazandırdıktan ve Tanrı iradesinin iş sırasında yerine getirilmesi gerektiği ahlakını edindirdikten sonra, kurulan iş disiplininin nefis terbiyesi aracı olduğunu anladım, bütün gönlümle kendimi çalışmaya kapturdum, insanlara yararlı ve verimli olmanın sağladığı iç huzurla gerçek barışa böylece ulaştım.'* (Anderson, 1947:194) demektedir.

Artık metodizm sayesinde, kiliseyle sınırlandırılan ve insanlardan kopuk bir halde münzevi çilekeşlik şeklinde gerçekleşen kurumsal ibadete pek rağbet edilmemekte; içerdiği Tanrı iradesini uygulamasıyla mesleki faaliyet bir ibadet haline dönüşerek, dürüstlüğü ve sevginin yerine getirildiği yegâne etkinlik olarak iş dünyası takdis edilmekteydi (Anderson, 1947:196). Bu çalışma ruhu, en mütevazı işlerden toplumda en yüksek konum ve onur sağlayan bütün mesleki faaliyet sahiplerinin

zihinlerine hakim olmakta;daha yüksek yaşama standartlarına ulaşma,işte başarılı olma Tanrı katındaki seçilmişliğin veya kurtarılmışlığın kanıtı haline gelmektedir. Maksatlarda kararlılık ve ciddiyet, davranışlarda dürüstlük ve sevgi; iş dünyasının imanını ifade etmektedir (Cohen, 1986:76).

Metodist müritler, tıpkı Quakerlerde olduğu gibi, yaşamın moda haline gelmiş ve vakit öldürmekten başka bir sonuç vermeyen bir takım anlamsız alışkanlıklardan kişinin kendisini sıyrıp, iş disiplini altına girerek, her türlü eğlence ve zevk alışkanlıklarından hoşlanmamaya başlamakta, iş ciddiyetini ve bilinçliliğini yaşadığı her anında korumaya, tutumlarında bilinçli ve özdenetimli olarak ayık ve akli başında kalmaya büyük özen göstermektedir (Cohen, 1986:74). İşi Tanrı yolu haline getiren, mesleki başarıları veya kazançları da Tanrı katında seçilmişliğin işareti olarak yorumlayan bu metodist imanının dışında kalan kimselere göre; dinsel nefis terbiyesinin iş disiplini altında gerçekleştirilme süreci,yaşamı karanlık ve kasvetli kılmakta,sıkı çalışmaların yanında ilkelere gösterilen katı bağlılık yaşamın zevkli ve eğlenceli bütün öğelerini yok etmektedir (Schneider, 1982:62).

Metodistlerin kilise karşıtlarından olduğu, kurtuluşu kilise dışında aradığı, kurumsal ibadete zarar verdiği vs., şeklinde yapılan bunca eleştiriler; metodizmin özüyle ve insanlara kazandırdıklarıyla kıyaslandığında, bu itirazlar sadece yüzeysel kalmıştır. Metodistin zihniyet karakteri hayatı zevklerden arınmış ve sıkıcı kılmış olabilir, iş disiplini altında nefis terbiyesiyle edinilen alışkanlıkları kendisini rahatsız edici bir katılıkta çalışma zorunluluğuna sürüklemiş olabilir. Ancak, bir hristiyan olarak metodist, bu yolla, Tanrı katında seçilmişliğin ve kurtarılmışlığın işaretlerini kendi bireysel gayretinde ve geliştirdiği niteliklerinde görerek, bu dünyadaki bütün insanlar içinde en mutlusu olmanın yolunu keşfetmiştir (Cohen, 1986:76).

Metodist, en sert bir şekilde yaşamı üzerinde öz denetimini kurabilmiş, en katı bir biçimde de mesleki faaliyetine bağlanmış bir kişi olarak; kendini işinde Tanrıya adanmış, Tanrıya karşı görevlerini mesleki etkinliği içinde yerine getirmeye azmetmiş, iş başarıları ve kazançlarını Tanrının bir lütfu olarak görerek bundan sonsuz doyuma ulaşmayı gaye edinmiştir (Schneider, 1982:64). İşinde kendisini Tanrısına adanmıştır. Tanrının inanan kulundan beklediği, karşılıksız sevgi ve dürüstlüğü, işinde yerine getirme imanından asla ödün vermemiştir. Çilekeşliği ve nefis terbiyesini, daima işinde yaşamaktadır (Anderson, 1947:204).

Artık, insanlara bir yararı olmayan kilise veya manastırın duvarları arasında kalıplaştırılan ve zorunlu kılınan kurumsal ibadet yoluyla kurtuluşa erişilemeyeceği, metodistin seçilmişlik ahlakı sayesinde kesinlik kazanmıştır (Horton, 1948:107). Metodist imanının benimsenmesiyle, cemaat olarak kilisede düzenlenen ibadet yadsınılmakta, özgürce bireysel yöneliş rağbet bulmakta; Tanrı iradesinin mesleki etkinlik olarak gerçek yaşamında uygulanması, kurtarılmışlığın ve seçilmişliğin bir ön koşulu olarak benimsenmektedir. Orta çağın insanlardan kopan münzevi çilekeşinin, ibadeti kiliseyle sınırlandıran kurumsal ibadetinin yerini;insanlar arasına katılma,bu dünyayla barışma, mesleki etkinliğiyle her an kendini Tanrıya adama almıştır (Anderson, 1947:206).

İşinde kişilerin isteklerini karşılayarak insana hizmet yoluyla Tanrı'yı hoşnut ettiği bilincine eren metodistlerin bu verimlilik ve yararlılık ahlakı; manastır hücrelerine kendisini kapattıran asketik (çilekeş) uyusukluğu ve tembelliği, Tanrıya isyankârlık halinde görülmesine neden olmuştur. Metodistlerin, insanlar arasına katılarak mesleki faaliyetin içinde Tanrı iradesini uygulama emeli, karşılıksız sevgi ve dürüstlüğü'nün iş dünyasına hakim kılma maksadı; koşulları ve söylemleri önceden belirlenen kurumsal ibadeti anlamsız kılmıştır (Horton, 1948:105).

Gerçekte, metodist işgörenler, her yerde yaşamı katı bir iş disiplini altında düzenleme gayreti içinde bulduklarından, her günkü işindeki ihmalkârlığını ya da yetersizliğini daima göz önüne getirerek, kendini geliştirme yolunu izlemişlerdir. *'İşindeki itaatsizliğimden veya kurallara aykırı bir eğilim içine girmemden dolayı kendimi paylayacağım, gayretimde verimli ve yararlı olmamın yollarını arayacağım'* (Warner, 1967:94) sözü; işinde kendisini Tanrıya adanmış dindar bir işgörenin, Tanrı katında üstlendiği ağır sorumluluk duygularını yansıtmaktadır. Böylece, her zaman görülen iş gayreti ile Tanrı katında üstlenilen sorumluluk duygusu birleşmiş, kendini geliştirme emeli belirli bir topluluğun yoğun çalışma emeli haline gelmiştir (Selberg, 1977:145).

'Zaman, günlük iş galesi sonrasında ulaşılan başarılar ile ruhun kurtuluşuna bir fırsat sunmaktadır' (Anderson, 1947:211), sözü, binlerce mütevazı metodistin ruh halini betimlemektedir. Bu metodist imanı hisseden en alt düzeyde iş gören bir mekanik işçisi, kendi alçak gönüllü işyerinde dinsel coşkuyla bütün görevlerini yerine getirmekte, katlandığı iş zahmetini dinsel çilekeşlik halinde sevinçle devam ettirmektedir. Günlük çalışmanın sıkıntısı ile dinsel coşkunun bu çok saf bütünleşmesi ve uyumu, ekonomik ideallere anlam ve güç kazandırmıştır.

Artık, iş sırasında gizli olarak Tanrıya dua etmek, dürüstlükten ve sevgiden asla ayrılmamak; imanlı insanın erdemleri haline gelmiştir. İşin zahmeti ve disiplini altında özgürlükleri yok edişi; kişinin dinsel bir coşkuyla, kendini işinde Tanrıya adanması haline almıştır. İşyerini mabet haline getirerek kişinin işinde kendisini Tanrı'ya adanmasını nasihat eden metodist bir vaizin şu sözleri, bireysel olarak Tanrı'ya yönelişin iç halini yansıtmaları bakımından çok anlamlıdır. *"Dokuma işçileri oturdukları tezgahlarda, elleriyle, makinalarda ipliği dokurlar; yürekleriyle ve zihinleriyle, kutsal kitaptan ilham alırlar; ve dokudukları şey, iplik olduğu kadar, gönüllerindeki iman metinleridir. Ailemizdeki bireylerin hepsi, vaaz vermede, dua etmede, ilahileri söylemede, en az dünyevi işlerinde olduğu kadar, yetenekli olabilmektedirler"* (Horton, 1948:112).

İşinde ve duasında içten ve gayretli olmayan bir kimsenin mesleki görevinde dürüst ve başarılı olamayacağı kanaati yerleşmiş olduğundan, etrafındaki herkesi yakından gözleyen bir metodist, başarılarıyla dikkat çeken her kişinin imanlı davranışındaki yalınlığına ve dürüstlüğüne kendisi tanık olacak, dinsel coşkusuyula çalışmasına güven duyacaktır (Warner, 1967:95). Böylelikle kendine iyilik eden metodist bir işgören, patronunun metodist olması gayesiyle veya metodizmin ilkelerini kendi çevresinde uygulaması için, davranışlarını kontrol altında tutacaktır. Metodist inancı, zaten kendisini her an uyanık tutarak bilinçli ve özdenetimli olmasını zorunlu

kıldığı için, işyerinde kendi üstlerinin dahi örnek alabileceği bir kişi haline gelecektir (Selberg, 1977:147).

Metodistin örnek şahsiyetinde, iş dünyası ile dinsel coşku hemen her yönüyle, kişinin bütün ömründe işinde kendisini Tanrı'ya adanmış olmasıyla uyumlu kılınmış ve bütünleştirilmiştir. Puritan katılık ile iş yaşamının ibadet halini alarak kutsal kılınması, böyle bir dinsel coşku içinde birleştirilmiş; yeni grubun imanlı üyelerinin karakter yapılarına ve zihinsel eğilimlerine derinden tesir etmiştir (Horton, 1948:119). Başlangıçta zorunlu kılınan tutumluluk ve dakiklik erdemleri, sağladığı başarı ve kazanç sonuçlarıyla çalışmanın semeresini alma mutluluğuna ulaştırmıştır. Yükselen yaşam standartlarının sağladığı rahatlık, kişileri nispeten kolaylığa ve bolluğa erdirmesine rağmen, eski katı ve özdenetimli tutumun devam ettirilmesinde ısrar edilmiştir.

Metodistler, çevresindeki herkesin davranış ile eğilimlerini yakından gözlemekte, tanık olduğu yanlış tutumundan dolayı can sıkıcı bir şekilde de olsa eleştiride bulunmaktaydılar. Böylece metodistler, kendi inanç yolundan olsun ya da olmasın karşılaştığı herkesin, kendisine saygısı olan, güvenilir kabul edilen, sanayi merkezlerinde düzenli ve dürüst çalışan, inançlarından kaynaklanan ilkelerini iş yaşamında uygulayan birer kimseler haline gelmesini, yürekte istemekteydi (Horton, 1948:194). Cemaate katılan ve sayısı giderek büyük miktarlara ulaşan çalışan insanların rağbet gösterdikleri, metodist tarikatına giden yol ise; sürekli ve düzenli sıkı çalışmadan, her an aklı başında ve uyanık kalmaktan, bilinçli ve özdenetimli karar ile eylemleriyle başarıya ulaşmaktan, Tanrı'nın insanlardan beklediği dürüstlük ve sevgiyi işinde yaşamaktan, kısaca inancı işyerinde yaşama emeli içeriğindeki yeni batı uygarlığının kurulmasından geçmekteydi (Selberg, 1977:152).

Tanrı iradesinin insanlar arasında uygulanması emelini güden ve kişinin işinde kendisini Tanrı'ya adanmasına yönlendiren bu dinsel uyanışın ilk sonuçlarına; Wesley ve vaizlerinin, başlangıçta sürekli ve özel bir önemle ilgi duyduğu, modern işçilerinde ulaşılmıştır (Warner, 1967:97). Metodistler demektedir ki, sebatla ve azimle öğrenmede geri kalmayın, mesleki çalışma ve bireysel gelişme üzerinde derece derece de olsa bilgiye yönelin; aksi takdirde, aylak insanların kendilerini içinde bulduğu kütle halinde ahlaki çöküntüden ve suç dünyasından toplum olarak kendimizi kurtaramayacağız. Mesleki etkinliği kurumsal ibadetin yerine geçiren reform hareketinin, okuma yazma bilmeyen ve davranışlarında da nezakete rastlanılmayan bu çalışan insanlar üzerindeki etkisi, özellikle de Somersetshire'li kömür madeni işçileri arasında daha belirgindi (Horton D, 1948:203).

Robert Peel 1787 yılında Lancashire, Manchester, Derbyshire vd maden ve sanayi bölgelerini gezmiş, buralardaki metodist işverenlerin işçiler üzerinde kurdukları katı denetim ve sonuçları hakkında kapsamlı bir rapor hazırlamıştır. Raporunda R.Peel, Krallığın geniş kapsamlı bir şekilde birbirinden ayrılmış bölgelerinde bile, metodistlerin çalışanlar üzerinde benzeri tesirin yaratılmış olduğunu belirtmekteydi. Raporunda, çalışanların davranış ve meydana gelen değişim, çok hızlı ve çok kapsamlıdır. Çalışmayı ibadet haline getiren metodizmi benimser benimsemez, çalışanların, tahammül güçleri artmış, iş hayatları geçim sağlama zorunluluğunun ötesinde psikolojik bakımdan bir anlam kazanmış, olur olmadık şeylere öfkelenmesinde önemli azalışlar ve

sakinleşmeler fark edilmiştir (Warner, 1967:97). Birkaç yıl içinde işinde çile çekmeyi onurlu kılan ve işinde kendini Tanrı'ya adama yoluyla nefsin terbiye edilmesini öngören bu yeni dinin ilkeleriyle tanışan binlerce maden işçisi, reformun bir sonucu sayılan çalışma ahlakını içeren davranış eğilimine çok daha kolay bir şekilde sahip olmuş, işverenlerce önceden öngörülen verimliliğinin ve uyumlu davranışının çok üzerinde olumlu bir tutum içine girmiştir. Kingswood, Cornwall ve Tyne civarındaki işçi sınıfları arasında rastlanılan efendilik ve iyi ahlaklılık herkesi şaşkınlığa uğratmıştır. (Horton D, 1948:207).

İşin zahmetiyle kendi hayatından bezmiş veya aylaklığıyla kendinden nefret eder hale gelmiş bu kaba saba ve suça yönelmiş insanlardan, işinde kendisini Tanrı'ya adayın ve mesleki etkinliğinde Tanrı iradesini uygulayan bir çalışan insanlar zümresini oluşturmuş olmasıyla, metodizm, çalışmayı ve insana hizmeti ibadet olarak benimsemiş işçiler arasında, özellikle başarıya ulaşmıştır. Raporda sözü edilen bu gözlem, on sekizinci asrın eleştirel gözlemcisinin kendi yargılarını da içermektedir (Campbell, 1991:61).

Diğer sanayi merkezlerindeki metodist iman hareketinin baskısı; kişisel teşebbüse, ekonomik ilerlemeye ve toplumsal hareketliliğe yeni fırsatlar sunan, bir dizi çok farklı faktörlerle içten bağıntılı olmuştur (Campbell, 1991:62). Sanayi kentlerinde sıkı ve düzenli çalışmanın öngördüğü erdemleri ilerleten metodist dinsel uyanışın; aylaklığı ve tembelliği, verimsizliği ve yararsızlığı yok etmek emeli içinde kurduğu baskının ciddiyeti hiç de öyle küçümsenir türden değildir.

Yine de J.Wesley, *'topluluğumuza katılanların neredeyse büyük bir çoğunluğu çalışan insanlardan gelmektedir, bunların içinde özellikle dikkati çeken imalatla uğraşanlardır; ancak hâlâ, davranış eğilimlerinde kibarlık ve nezakete çok ender rastlanılmaktadır'* demektedir (Campbell, 1991:63).

J.Wesley'in kendisinin, fakirlerin işe kavuşturulması ve çalışma ahlakıyla donatılması yönünde ısrarlı bir tutum sergilediği; çalışan insanların sorumluluk duygusu içinde davranışlarıyla ilgili olumsuz yargılar edinmiş olan çağdaşlarının fikirlerinin aksine, işi Tanrı yolu haline getiren bir insanın bilinçli ve özdenetimli olabileceğine güvenle tanıklık ettiği bir gerçektir (Horton, 1948:285). Özellikle de büyük imalat kentlerinde verilen metodist vaazların çok gergin bir hale gelerek, çalışan insanlar üzerinde öz saygıya dayanan standart bir davranış eğilimi yaratılarak başlatılan bu yeni dinsel uyanışın tam bir tesirde bulunduğu söylenebilir.

"Metodist çalışma imanını ısrarla savunan bir araştırmacı, 1785 yılında yaptığı gözlemlere güvenerek şöyle demektedir: Kingswood'a ve Cornwall'e gidelim; Newcastle Coleford, Wednesburg ve Whitehaven'e gidelim; Leeds, Sheftiedd, Manchester ve Liverpool'a uğrayalım; Birmingham, Wolverhampton ve Chester'i gezelim. Norwich, Bath ve Bristol'ü gezelim, bütün buralarda yaptıkları işleriyle yararlı ve verimli olmanın bilincine varmış mutlu insanlarla karşılaşırız.

Oysa, sevgi ve dürüstlüğü işine hakim kılmış bu insanların; bir zamanlar, hovarda ve rezil bir hayatın içinden çıkmış olduklarına, güven duyulmayan kimseler olarak kendilerinden çekinildiğine asla inanamazsınız. Artık onlar kendine hakim

kimselerdir, davranışlarında bilinçli ve özdenetimlidir, başkalarına zarar vererek suç işlemeyi akıllarına bile getirmeyen insanlar olarak kutsanmış gerçek inanan kimselerdir” (Wellman, 1967:176-177).

Metodistler, çocukların fabrikalarda çalıştırılmalarına karşı çıkmışlar, yerin altında her an ölüm tehdidiyle çalışan maden işçiliği kadar riskli olmasa dahi askeri sorumluluklar üstlenen kimselerin görevlerini metanetle yerine getirmelerini sağlayıcı bir imanı askerlere kazandırmışlardır (Warner, 1967:184). Kentin en günahkârı olarak görülen fabrikalarda insafsızca çocuk çalıştıran kimseler; metodist baskılarla yüz yüze geldiklerinde, bu kötü tutumlarından vazgeçmek durumunda kalmışlardır. Metodistler, bir ustanın yanında çalışmakta olan çocukların, güvenilir ortam içinde ve tehlikeden uzak bir şekilde korunmalarını, özellikle istemektedirler. Köy yaşamını daha çok arzulayanlar arasında bu korunma arzusunun etkisi, sürekli olarak rapor edilmekteydi. Kara ordusunda veya donanmalarda görev alan metodist askerler ve denizciler, tam bir metanetle ve üstlerine güven vererek emir altına girmektedirler (Horton, 1948:157).

Metodist vaizler hiç de seyrek olmayan bir sıklıkta, vaaz vermek maksadıyla, askeri kamplara ve kışlalara uğramakta, üstlenilen görevin bir ibadet olduğunu buralardaki taraftarlarına telkin etmekteydiler. Kışla içinde, komutanlar açısından metodist askerlerle hiç bir zorluk veya sorun çıkmadığı halde, diğer hristiyan mezheplerden olanlarla önemli sorunlarla karşılaşıldığı bilinmekteydi (Warner, 1967:186). Zulme uğramış dahi olsa hizmetliler arasından bu yeni mezhebe imanla bağlanmış kimseler; hayatlarının neredeyse tamamını alan çalışmanın bir Tanrı yolu haline getirilmiş olması, kendilerini mutlu kıldığı gibi; bu imanlı ve gayretli çalışmaları sayesinde, haklarında edinilen önyargıları tamamıyla yok etmekteydiler. İdaresi altına girdikleri pek çok efendi ve hanımefendi, metodizme dostça yaklaşmamış olsa dahi, bu dinin taraftarlarına hakim kıldığı akıllılık ve bilgelik halini, bir mezhep olarak yeğlemesi için yeterli bir sebep şeklinde görüyorlardı (Horton, 1948:159).

Hizmetlilerinin ve işgörenlerinin metodist olmaları, yalnızca, çalışkanlıkları ve dürüstlüklerinin yeterli bir güvencesi haline gelmiyor; aynı zamanda, işe ve amirlerine karşı besledikleri derin saygının da teminatı oluyordu. Metodistlerin ibadeti iş yerine taşıma emelleriyle gerçekleşen iş sırasında çile çekme anlayışları nedeniyle; metodizmden başlangıçta nefret etmiş olan kilise tutkunu bir işveren bile, *'dininden nefret ediyorum ama işe olan bağlılıklarına, çalışkanlıklarına ve dürüstlüklerine hayranım'* (Warner, 1967:189) diyerek, metodist işgörenlerden övgüyle söz etmekteydi.

Metodizm, işgörenin iş sırasında karşılaştığı güçlükleri, manastır hücrelerinde çile çeken münzevi keşişin iman sabrına sahip olarak aşma gücünü vermesiyle; metodistler, fabrikaların aradıkları yönetici ve işgörenler içinde en gözde adamları haline gelmişlerdi (Campbell, 1991:122). Metodistin, mesleki etkinliğiyle Tanrı'ya yönelme emelinin, Tanrı iradesini işinde ve insanlar arasında yerine getirme azminin oluşturduğu bireysel karakterinin bu tarzı; sanayileşme ve ticarileşme yolunda hızlı adımların atıldığı bu ülkede, çok güçlü bir şekilde ve en geniş bir kapsamda, derhal kabul görmüş, takdir edilmiştir (Davies, 1946:4). Giderek artan bu toplumsal hareketlilik süreci içinde, oldukça geniş bir etkinlikte sanayi ve ticaret hayatına sağlamış olduğu bu katkısıyla, Wesleyanizm, bireylerin kendi ekonomik bağımsızlığına ve güce

ulaşmalarını sağlayan konumlara geçmelerinde bir yol çizmiş, işteki başarıyı ve sorumluluk duygusunu inananlarına hakim kılmıştır (MacArthur, 1936:59).

Süratle genişleyen sanayi hareketi içinde, işverenler de, yüksek sorumluluğu gerektiren yetki konumlarına, çalışkanlıklarına ve dürüstlüklerine güven duyabilecekleri metodist imanı güçlü olanların yerleştirilmesi gerektiği bilincine, kısa zamanda varmışlardır (MacArthur, 1936:62). İşin başarısı uğruna zihinsel ve bedensel emeğini gönüllü olarak vakfeden, çalışması sırasında da dakikliğinden ve dürüstlüğünden asla ödün vermeyen metodist işgörenler, bu imanlarıyla ve gayretleriyle, işverenleri derinden etkilemişlerdi. Metodist hareketin çağdaş bir tarihçisi tarafından açıkça ve hayranlıkla ifade edildiği gibi, metodist işgörenler, fabrika sahiplerinin öncelikle aradıkları ve işin kilit noktalara getirmek istedikleri seçkin işgörenler haline gelmişler; kendine hakim ve gösterişsiz, her an ayık ve bilinçli, sorumluluk duygusu sonucunda daima özdenetimli ve dindar halleriyle, ustabaşı ve gözlemcilerinin ilgisini çekmişlerdir (Campbell, 1991:125).

Metodist işgörenin, işindeki sabır ve gayreti, bilinçliliği ve özdenetimi, iyi ahlaklılığı ve dürüstlüğü sanayi devrimi İngiltere’inde, özellikle de, demir işlerinde dikkatleri çekmekteydi (Simmel, 1973:41). Metodistlerin, disiplinli ve dakik çalışmaları, işinde kendisini Tanrı’ya adanmış olmaları, hemen hepsini iş dünyasında haklı bir üne kavuşturmuş, ülkenin hemen her yerinde demir sanayindeki başarılarıyla metodistler haklı bir konuma ulaşmıştır. İşinde bu kadar başarıya güdülenmiş olan metodist işgörenin, özel mülkiyete dayalı olarak kurulan ve gelişen teşebbüse bağlı kalması, elbette, bireysel mülkiyete saygı duymasını zorunlu kılmıştır (Campbell, 1991:127). İlk Wesleyanlar arasında en zengin mesleklerden birisi de, bir kimsenin özel mülkünü idare etmek demek olan, kira gelirlerinin tahsili ve kurulu teşebbüse ait işlerin takibi görevinde, güvenilir kişisel vekalet işleri olmuştur.

5. İŞ BAŞARISININ ÖNEM KAZANMASI

Ekonomik amaçların peşinden gidilmesiyle ilgili Wesley’in öğretisi, metodistin tipik yaşama tarzıyla fiilen bütünleşmiş bir haldedir. Ekonomik kazanç emellerinin dinsel bir içeriğe kavuşması sonucunda, bu imanla, maddi sahada daha geniş ve yeni ilgiler ortaya çıkmıştır (MacArthur, 1936:139). Başka büyük fırsatlara yönelmesi, üretim ve kazancın hedefi haline gelen yeni tüketim standartlarının kaçınılmaz bir şekilde yükseltilmesi gerektiği eğilimine kapılınması; meşru bir kaynak haline gelen rasyonel ekonomik değerlere bağlı kalınmasına yol açmış, başka bir ifadeyle, başarıyı ve kârı Tanrı tarafından seçilmişliğin kanıtı haline getiren puritan meslek imanını, endüstri topluluğu içindeki metodistlerin başarılı olmaları için kaçınılmaz kılmıştır (Simmel, 1973:55).

Doğal olarak, ekonomik fırsatların yükseldiği bir ortamda sosyal değişme de bundan çok kısa zamanda tesir görmekte, bir bütün halde metodist cemaatin kudretli baskısıyla ve zihinsel yönlendirmesiyle ussal ekonomik faaliyet tarzı dinsel içeriğiyle yeniden biçimlendirilerek, *'kazanabildiğin kadar kazanabilmelisin'* emri altında tüm mesleki etkinlikler son derece verimli bir temele kavuşmaktadır (Cracknell, 2005:91). Mesleki etkinliğin bir Tanrı yolu haline gelerek, kişinin işinde kendisini Tanrı’ya

adamasıyla gerçekleşen Tanrı iradesini gerçek hayatta yerine getirme emeli nedeniyle; metodist topluluğun üyelerinin, her yerde ve her zaman etkili bir zihin gücü ve çok acımasız bir ciddiyet içinde, işiyle ilgili teşebbüsüne kendilerini adanmış olmalarına, hiç şaşmamak gerekir (MacArthur, 1936:141).

Böylece, metodist işveren veya işgören gibi kişisel menfaat odaklı ekonomik gayret gösteren ve çıkarları birbiriyle çakışan kimseler bile, en yüksek kazanç hedefine ulaşmak suretiyle ruhunun kurtuluşuyla ilgilenen dürüst ve iyi ahlaklı, vicdanlı ve insafli birer kimseler haline gelmişlerdir. İş çileli takva yoluna ve işyerini de her an tapınılan mabede dönüştüren metodist; mağazasında veya fabrikasında, pazar yerinde veya dünyevi gailesinde paraya veya başarıya yönelik tutkulu ilgiler duyması eğilimini Tanrı'ya ibadet etmesine engel halinde görmemiştir. Belirli günlerde kilisede düzenlenen türlü çeşitteki ekmek şarap ayinleriyle ve etkili ilahilerin dinlenmesiyle ruhunu kurtuluşa erdirmeyeceğine inanan metodistin; artık, bu dünyayı yadsıyıp ve insanlar arasından çıkıp kendisini mabedin duvarları arasına mahkûm etmesine, hiç gerek kalmamıştır (Sammel, 1973:56). Ekonomik amaçlar peşinde koşulmasının samimi bir şekilde ve tam olarak benimsenmesiyle, her yerde dünyevi faaliyetin uygunluğu yönünde bir eğilim rağbet bulmuştur. Buna rağmen, ekonomik etkinliğin Tanrı yolu haline gelmesi anlamını içeren bu hareketin başlangıç dönemleri boyunca düşlenen tanımlamaların yanlış yönlendirmede bulunabileceği, maddi kazancı elde etme emelinin kendi içinde başlı başına bir gaye haline gelebileceği veya harislik içinde kar sağlama güdüsünün haklı kılınabileceği yadsınmış da değildir (MacArthur, 1936:147). Metodizmde, fakire özgü sade yaşam ve alçak gönüllülük haliyle nefsin terbiyesi, daima imanın ifadesi olarak korunmuştur.

Ancak mesleki etkinliğe bir ibadet bilincini kazandıran bu hareketin gerçek içeriğini kavrayabilme yeteneğini gösterebilmesi halinde; bir kimse, Wesley'in ekonomik öğretisinin ahlaki içeriğini fark edilebilir, müritlerinin eğilimlerine hakim olan dinsel güdünün etkisiyle ve mesleki başarılarının kesinliğiyle bir bağlantı kurulabilir (Sammel, 1973:61). Ekonomik amaçlar, Wesley'in dinsel öğretilerinde öylesine övülmüş ve özendirilmiştir ki; Tanrı iradesini işinde uygulama kapsamında Tanrı'ya ibadet ile, işteki dürüstlük ve başarı arasında doğrudan bir bağlantı kurulmuştur. Çok geniş kapsamlı bir şekilde sürdürülen dünyevi uğraşının kazandığı bu dinsel ve ahlaki içeriği, metodist iş imanı yoluyla, asla değiştirilemeyen ve etkisi hafifletilemeyen bir ikna gücüne ulaşarak, metodist tarikatının bakış açısını oluşturmuştur (Cracknell, 2005:94).

Üstlenilen ekonomik kazanç hedeflerinin veya mesleki başarı ihtiraslarının, bu hiç bitmeyen bir ardıllıkta, metodist müritleri kendisine çekmesi; dindarlıkta son derece titiz olan ve Tanrı iradesini işinde yerine getirmede ahlaki bir sorumluluk duygusunu her an hissedebilen, iman sahibi iş adamları ve işgörenleri manevi bir huzura kavuşturmuştur (MacArthur, 1936:154). Artık, zevke ve eğlencelere düşkün bir şekilde bilinçsizce yaşamak, rahata erdikçe tembellik içinde aylak kalmak, zamanını boş ve yararsız alışkanlıklar uğruna heba etmek, verimlilikten ve kalıcı eserler yaratmaktan uzak kalmak, asla uygun bulunmamaktadır. Tanrı şanını yeryüzünde insanlara sergilemek ve komşuluk hakkını yerine getirmek gibi ilahi bir emelin etkisi altına

girerek, iş etkinliğindeki uğraşlarına dinsel bir içerik kazandırılmıştır (Semmel, 1973:72).

Çevresindeki insanlara, ancak mesleki etkinliğiyle ve ulaştığı başarılarıyla yardım edebileceği bilincine varmış olmasıyla metodist; boş oturulmasını ve aylak aylak gezintiye çıkılmasını asla onaylamış değildir; işinde olduğu gibi insanlar arasındaki tüm yaşamında da ilahi yükümlülüğünün ruh hali içinde kalmaya büyük gayret sarf etmiştir (Semmel, 1973:80). Günahkârlıktan ve her türlü kötü emellerden, sadece ve sadece, dini dünyanın içine çekerek ve aynı zamanda da dünyayı dinin dışında tutarak kurtulabileceğinin bilincine ermiştir. Artık, dünyevi iş, kilisede ibadet etmenin ve kurumsallaştırılmış ayinlerine katılmanın sağladığı ruh halini hissetmenin çok ötesinde bir Tanrı'ya yönelme bilincini zorunlu kılıyor; işindeki her anını Tanrı'ya adanmanın kazandırdığı sevgi ve dürüstlikle, çalışkanlık ve dakiklikle bireyin bütün enerjisinin ve zihinsel yeteneğinin çalışma üzerinde odaklaşmasını kolaylaştırıyordu (Cracknell, 2005:104).

Bir metodist, *'işimin alışılmış gidişatı sırasında, sabahtan akşama kadar kendimi işime kaptırdığım yoğun çalışma yaşamımda dahi, bir anlık da olsa yaptıklarımın değersizliği ve yetersizliği irkilişiyle, Tanrı'ya yönelmekteyim. Tanrıyla yakın bir arkadaşlık kurarak Ona içimi dökmekteyim. Tanrı'ya içimde hissedebildiğim ölçüde mutlu olmakta ve yaşamımı değerli kılan işime daha da bağlanarak kendimi geliştirmenin yolunu bulmaktayım'* (Davies, 1946:17) diye yazmaktadır.

Bir kişinin işinde üstlendiği başarılması olanaksız çetin görevler, çok fazla gayret ve enerji sarf edilmesini gerektiren sorumluluklar, iş dünyasında zahmet çekilen ve kaygısı duyulan dinsel ödevler içeriğine kavuşmuşsa, gerçek bir metodiste göre, Tanrı'nın lütfunu ve merhametini kendi ruhunda huzur içinde hissederek Ona yönelmenin yolu haline de gelmiştir (George, 1961:136).

Çağdaşları, metodizmde, çok büyük bir çalışma ruhunun yoğunluğunu sezinlemişler, her yerde yükselen dinsel ilginin mesleki etkinlik içinde odaklanmış bulunduğuna tanık olmuşlardır (Davies, 1946:18). Metodizmde olduğu kadar; dinsel güdüler ve beklentiler ile mesleki faaliyetin öngördüğü disiplin ile ussallık içeriği, hiçbir dinde bu kadar bütünleşmiş değildir. Normalde dünyevi işinde bir çıkar sağlama peşinde koşan bu çalışkan ve dürüst insanlara, mesleki etkinliğini ilahi bir görev haline getirmiş olmasıyla metodizm, büyük bir coşku ve iç huzurunu getirmiştir (George, 1961:139).

İş ile dinin böylesine bir bütünlük içinde birleşerek çalışmaya dinsel katmasıyla, bir metodist, *'bütün günlük işlerimizi, kazandıklarımızı Tanrı'nın huzuruna serdik'* (George, 1961:195) ifadesiyle; iş gayreti sırasında karşılaştığı sıkıntıları ve tehlikeleri nasıl aşarak başarıya ulaşmış olduğu anlatılmak istenmiştir. Metodistin, Tanrı şanını mesleki etkinliğinde sergileme güdüsü ile işiyle tüm insanlara hizmet ederek komşuluk borcunu yerine getirmiş olmanın sağladığı iç huzuru, kelimelerle anlatılamayacak kadar geniş kapsamlı ve ayrıntılı bir ilahi görev duygusuna dayanmaktadır (Davies, 1946:22).

İşinde Tanrının amacına ulaşmada kullandığı bir aracısı etkinliğine ulaşma coşkusu, çalışmasının her anında Tanrı iradesini yerine getirme bilinci; pek çok dinde övülen ve örnek alınması istenen dindar kimsenin eğiliminden ve yaşama tarzından metodisti tümüyle farklı kılmıştır. İş sırasında Tanrıyla gizliden fakat içtenlikle kurulan sıkı dostluk ve derin sırdaşlık, eleştirel bir bakış açısıyla, kutsal kılınmış kurumsal ibadet anlayışına aykırı görülmüş olabilir (George, 1961:204). Metodist, her tür biçimsellikten ve kuralcılıktan uzak bir şekilde, özgür vicdaniyla doğrudan Tanrı'ya yönelmiş olmakla; ibadeti, kilise duvarlarının dışına, insan ilişkilerinin odağına taşımıştır. Metodistin bu karakteristik ruh halini daha da iyi kavrayabilmek için, 'bir metodist, sabahleyin, işinin durulmasından bildiği fırsatla, gizlice içinden dua etme koyulur, Tanrı'nın kendisini işinde kutsamış olduğunun bilincine varır' (Hall, 1947:217) sözlerini düşünmek gerekir.

İşteki disiplin ve düzenlilik, münzevi hayatı manastır duvarları arasında yaşamayı şart koşan orta çağ çilekeşliliğinin yerini almıştır. Uhrevi asketikizmi dünyevi asketikizm haline dönüştürmüş olan kilise karşıtlarının kişilik yapısı, Max Weber tarafından şöylece betimlenmiştir.

"Bu çağda keşiş, rasyonel yaşayan, metodik olarak çalışan ve rasyonel anlamdaki bir hedefe, yani gelecekteki hayatına yönelen bir insandı. Dua etmek uğruna, sadece keşiş için saatin gongu çalar ve gün saatlere taksim edilirdi. Manastır cemaatinin ekonomik hayatı daima rasyoneldi. Reform bu sisteme kati bir şekilde nüfuz etmiştir. Uhrevi asketikizm sona ermiştir. Protestanlığın asketik öğretisi, dünyevi çilekeşliğine uygun gelen bir ahlak meydana getirmiştir. Yoksulluk asla gerekli değildir; ancak zenginlik peşinde koşmak da, insanı pervasızca zevklere düşürerek baştan çıkarmamalıdır. Sebastian Frank'ın, reformasyonun ruhunu, 'manastır hayatından kaçma fikrine sahip olabilirsin, ama şimdi herkes kendi iş hayatında tam anlamıyla bir keşiş haline gelmek zorundadır', şeklindeki özetlemesinde, çok haklıdır.

Bundan dolayı doğruluk, dürüstlük ve dakiklik en iyi bir yol olarak kabul edilmiş; Quakerler ve metodistler arasında teşebbüsün veya işin hiç durmaksızın tekrar edilmesi olgusu; Tanrı'nın daima kendisini işinde Gözettiği ve Gördüğü hissiyatı üzerine kurulmuştur. Tanrıyı içinde ve mesleki etkinliğinde hissedemeyen bir günahkar, zenginliğe giden yoldan birine girerek tevekkül edemez ve takva ehlinden olamaz; takva sahibi dindar bir kimse ise, Tanrı iradesini hakim kıldığı işindeki servetle buluşturan yolundan daima emindir. İnsanın, sadece Tanrı'nın vermiş olduğu işin bir vekili saydığı inancı sayesinde, bu zorluktan kaçınmayı araştıran kalvinizm; zevk ile sefahat içine düşmeyi kınamış; dünyadan kopmaksızın, işi şahsın dinsel bir görevi ve ibadeti olarak yorumlayan rasyonel disipliniyle birlikte, çalışmayı bir kat daha kabul etmiştir. Kalvinizm, Tanrı'nın atadığı bir göreve nail olurmuşçasına geçerli kıldığı mesleğin ve toplumsal konumun, rasyonel ekonomik faaliyet üzerine kurulu olduğunu benimsemektedir. Dinsel sorumluluk, servete yönlendirmiş; servet ise, Tanrı lütfundan kaynaklanan bir ödül olarak kabul edilerek, hemen benimsenmiştir" (Weber M. 1950:365-367).

Dünyevi işlerin dinsel güdülerle benimsenmiş olması, mesleki başarı veya ekonomik başarının Tanrı katındaki seçilmişliğin ve de kurtarılmışlığın kanıtı haline

gelmesi; metodistleri günlük faaliyetlerinde bilinçli ve özdenetimli kıldığı kadar, bütün ömürlerinin anını insanlığın yararı ve mutluluğu uğruna sıkı çalışmayla geçirmelerine de yol açmıştır (Davies, 1946:33). Harfi harfine uygulayacağı günlük çalışma programı içinde bazen aşırı derecede duygusal yönelişleri de olabilen metodistin standart ahlaki tutumu; kişisel sertlik karakterini ekonomik kazanç peşinde koşma emeliyle bağlantılı kılacak ölçüde kendisini düzenli ve dakik kılmıştır (Hall, 1947:221).

Mesleki etkinliği Tanrı yolu haline getirmiş olsa da, metodist esnaflardan bazılarının, Yeni Ahit'e bağlı kalarak belirledikleri Sebt gününe saygısızlıkta bulunmayı kesinlikle reddetmediği bir gerçektir. Belki de çevresiyle uyum içinde olduğunu kanıtlamak istermişçesine, bazı metodist esnaflar; bu kutsal dinlenme gününde (pazar), ekonomik uğraşı içine girerek edineceği parasal kazançları hiç dikkate almaksızın ibadeti işten ayrı kılabilen, işine ara vererek yöneldiği ibadetiyle aksattığı insanlara hizmet kaybını göze alabilen, en aşırı düzeyde kâr sunacak olsa dahi ibadetin kurumsal ve şekilci katı kurallarını ihlal etmeyi asla düşünmemektedir (Davies, 1946:35). İş sırasındaki etkinliklerde benimsetilen kişisel katılık ve ödünsüz olarak ahlaki yasalara bağlılık, metodisti, kurallı ve düzenli kıldığı yaşama tarzında kendisine karşı acımasızlığıyla ünlü kılmıştır (Hall, 1947:224).

Belki de, gözle görünen bu kurumsal ibadete katılımıyla çevresiyle duygudaşlık kurmak ve alışverişlerinde müşterisiyle sırf bu nedenden dolayı ters düşmemek de isteyen, metodist esnafın faaliyeti üzerinde Yeni Ahit'in fiili tesirleri; katı bir dürüstlük ve sevgi anlayışıyla birlikte duygu yoksunluğunu yok eden vicdanlılık halinin benimsenilmiş olmasıdır. Metodizmde, bir kimsenin dinsel inancının davranışlarında açığa çıkartılmasının sınanması ve haklı kılınması; işinde çalışkanlığına ve dakikliğine, dürüstlüğüne ve merhametliliğine, Tanrı'nın kendisine inanan herkesten beklediği karşılıksız sevgiyi sergilemesine, onurlu ve saygın bir iş adamı olarak tanınmış olmasına bağlı kılınmıştır (Hall, 1947:227).

İşinde başarılı bir metodistin inancını dış dünyasıyla barıştırmayı sayesinde, dinsel ve ekonomik eğilimlerin nasıl uyumlu bir bütünlük haline getirildiğini açıklaması, alışkanlıklarını nasıl bir düzen ve disiplin altına aldığı betimlenmesi bakımından aşağıdaki alıntı, büyük bir önem içermektedir.

“Bundan böyle kendi düsturlarımı belirleyeceğim ve bunlara sıkı sıkıya bağlı kalacağım. İşimde tembel ve aylak kalmayacağım, coşkulu bir çalışma ve kazanma ruhuna sahip olacağım. Tanrı'nın iradesini verimli kılmak için, günümü belirli kısımlara ayıracağım. Bu günlük programa göre, saat beşte uyanacağım ve bu saatimi Tanrı'ya dua etmek için de ayıracağım. Saat altıda işimin başında olacağım ve akşamın dördüne kadar kendimi mesleki etkinliğime adayacağım. İşimde, ara sıra da olsa boş vakit bulursan, birkaç dakikalık dahi olsa, gizli gizli Tanrı'ya dua ederek bağlılığımı pekiştireceğim.

On saatlik işindeki bu gayretim sonucunda elde ettiğim shillinglerle mutluluğum zirveye çıkmış olacak. İşimden evime döndüğümde, dünyevi işimdeki maksatlarımı, kutsal ve dinsel niyetler içeriğinde düşünmeye ve yarımı tasarlamaya koyulacağım. İş ahlakının böylesine bir titizlikte ve asla ödün verilmeyen bir katılımda uygulanması, hiç

durmaksızın ve asla ara vermeksizin düzenli ve disiplinli bir çalışmayı hakim kılmasına; iş görme usullerine ve toplumsal alışkanlıklarında puritan sadeliği ve açıklığı kazandırılmıştır.

Dünyevi maksatlar uğruna günlerini böylesine katı bir çalışma programıyla disiplin altına almış bulunan, ilk metodistlerin, anormal derecede kazanca ilgi duymaları ve kârı dinselileştirmeleri, başarıya bu kadar güdülenmiş olmalarına rağmen dünyevi rahatlıktan ve zevklerine dalmaktan ısrarla kaçınmaları, kendilerini inceleyen bütün araştırmacıları büyülemiştir” (Wellman, 1967:184-187).

6. SONUÇ

Orta çağ katolikliğinde kendini Tanrı’ya adanmanın ön koşulu olan, bu dünyadan vazgeçmenin bir görüntüsü ve kanıtı sayılan fakirlik, metodizmde, ahlaksızlığın ve suçla itilmişliğin toplumsal bir temeli olarak görülmesine rağmen, fakir insanlara şefkatle ve merhametle davranmaktan asla vazgeçilmemiştir. Fakirlik ne ölçüde istenmemişse, fakir insanlar o ölçüde işe alınarak kurtarılması gereken kimseler olarak görülmüştür. Fakir insanları her türlü kötü eğilimlerden kurtarmanın tek yolunun, onurlu bir şekilde geçinmelerini sağlayan iş sahibi olmalarından geçtiğinde ısrar edilmiştir. Bu yönüyle metodizmde mesleki çalışma, yalnızca bir ibadet değil, toplumsal ve dinsel kurtuluşun da tek yolu haline gelmiştir.

Başlangıçta para ve sermaye sahibi işadamaına yönelik olan metodizmin çalışma ahlakı, metodist işverenler tarafından çalışan insanlara da benimsetilmiştir. Çalışkanlık, dakiklik, dürüstlük, iyi ahlaklılık, tutumluluk, zamanı etkili ve verimli kullanma gibi metodist ahlakı oluşturan erdemler; işyeri ortamında, tüm çalışanlar tarafından benimsenir olmuştur. İşe zamanında gelinecek, iş saati boyunca sürekli çalışılacak, daima verimli olunacak, boşa giden zaman olmayacak, sağlıklı ve dinç kalmaya daima özen gösterilecektir.

Her an özenli ve bilinçli olması istenilen insanın, işyeri verimliliği ve yararlılığı, daima dinç ve ayık olmasını zorunlu kılmıştır. Bir anda içki düşmanı kesilen metodistler, kendi işyerlerinde sıkı bir disiplin altında çalışan işçilerin içki içmelerine ve boş zamanlarını birahanelerde geçirmelerine şiddetle karşı çıkmışlardır. Sürekli iş disipliniyle içki ve kumar alışkanlığından kurtulan işçilerin ailevi hayatlarına çok büyük önem veren metodistler, çocukların mesleki eğitim yoluyla yetiştirilmesinde etkili olmuşlardır.

KAYNAKÇA

- Anderson W.K. (1947), *Methodism*, Cincinnati.
- Campbell T. (1991), *John Wesley and Christian Antiquity: Religious Vision and Cultural Change*, Nashville.
- Cohen C.L. (1986), *God’s Caress: The Psychology Of Puritan Religious Experience*, Oxford University Press, New York.
- Cracknell K. (2005), *An Introduction to World Methodism*, Cambridge.

- Davies A.T. (1946), *Calvin And The Influence Of Protestantism On National Life And Character*, H.E. Walter, London.
- George C.H. (1961), *The Protestant Mind Of The English Reformation 1570-1640*, Princeton University Press, New Jersey.
- Hall E. (1947), *The Puritans And Their Principles*, Baker and Scribner, New York.
- Horton D. (1948), *The Worship Of The English Puritans*, Westminster Dacre Press, London.
- Jeremy D.J. (1988), *Religion, Business, And Wealth In Modern Britain*, Routledge, London.
- MacArthur K. W. (1936), *The Economic Ethics of John Wesley*, New York.
- McConnel F. J. (1939), *John Wesley*, New York.
- Piette M. (1937), *John Wesley in the Evolution of Protestantism*, London.
- Schneider H.W. (1982), *Aspects of Puritan Religious Thought*, AMS Press, New York.
- Selberg W.U. (1977), *Redeem The Time: The Puritan Sabbath In Early America*, Harvard University Press, Cambridge.
- Semmel B. (1973), *The Methodist Revolution*, New York.
- Ülgener S. F. (1981), *Dünü ve Bugünü ile Zihniyet ve Din*, İstanbul.
- Warner W. J. (1967), *The Wesleyan Movement in the Industrial Revolution*, New York.
- Weber M. (1950), *The Sociology of Religion*, New York.

